

YIVO
šimtmetis:
IŠTAKOS,
KELIAS,
PALIKIMAS

LIETUVOS NACIONALINĖ
MARTYNO MAŽVYDO
BIBLIOTEKA

09 04 – 12 31

Ižanga

1. Pasaulio žemėlapis, kuriame buvo pažymėti YIVO filialai ir palaikymo grupės, puošęs YIVO vestibulį (atkurtas pagal nuotrauką)¹

I. Žingsniai YIVO link

2. YIVO instituto direktoriui Maksui Vainraichui (1894–1969) Marburgo universiteto 1923 metais suteikto daktaro laipsnio diplomas. Lietuvos centrinis valstybės archyvas

3. Makso Vainraicho autobiografija, 1924 metų kovo 09 d. Lietuvos centrinis valstybės archyvas

4. Žydų realinės gimnazijos mokytojų sąrašas, kuriame įrašytas jidiš kalbos ir literatūros mokytojas Maksas Vainraichas. 1926-1927 mokslo metai. Lietuvos centrinis valstybės archyvas

5. Makso Vainraicho įsteigto žydų skautų būrio „Bitė“ (*Bin*) sienlaikraštis

6. Makso Vainraicho lingvistiniai užrašai ant jo uošvio gydytojo Cemacho Šabado (1864–1935) blankų kitos pusės

7. Cemacho Šabado autobiografija. Paryžius: YIVO, 1935

8. Makso Vainraicho sūnaus Urielio (1926–1967) laiškas tėvui, išvykusiam į stažuotę JAV, 1933 metai

9. Urielio Vainraicho piešinys, 1937 metų lapkričio 15 d.

10. Makso Vainraicho sūnaus Gabrieliaus (1928–2023), Vilniaus Sofijos Gurevič gimnazijos mokinio, geografijos sąsiuvinis, 1938–1939 mokslo metai

11. Makso Vainraicho žmonos Reginos Šabad-Vainraich (1898–1974) akvarelė, be datos.

12. Reginos Šabad-Vainraich ir Gabrieliaus Vainraicho užsienio pasams padarytos nuotraukos prieš išvykstant iš Vilniaus į JAV 1940 metais. Lietuvos centrinis valstybės archyvas

13. Dr. Gabrieliaus Vainraicho 2013 metų interviu įrašo fragmentas, pasakojantis apie jo šeimos gyvenimą Vilniuje. Yiddish Book Center, Wexler Oral History Project

II. YIVO namai – būstinė, žmonės, darbai

14. YIVO personalas ir svečiai, apie 1933 metus. Sėdi: pirmas iš kairės YIVO direktorius Zalmenas Reizenas (1887–1941), pirmas iš dešinės aktorius Abraomas Morevskis (1886–1964). Stovi: pirmas iš kairės YIVO bendradarbis Hiršas Abramovičius (1881–1960), penktas iš kairės dr. Maksas Vainraichas, šeštas iš kairės [YIVO aspirantas Beras Šlosbergas], ketvirta iš dešinės YIVO dailininkė ir Teatro muziejaus direktorė Uma Olkenicki (1899–1943/1944)

15. Sodelio prie YIVO pastato planas (apie 1933 metus)

16. YIVO sodelis. Vilniaus dailininko Bencijono Cukermano (1890–1944) paveikslo reprodukcija YIVO žurnale „Žydų meno sąsiuviniai“ (*Heftn far yidishe kunst*), 1938, nr. 1 (nuspalvinta)

17. YIVO pastato kartinio akmens padėjimo ceremonija 1929 metų spalį, per pirmą YIVO konferenciją

18. YIVO rėmėjų sąrašo, kabėjusio pastato Vilniuje vestibulyje, fragmentas. Grafikė Uma Olkenicki

19. YIVO garbės tarybos sąrašas

20. YIVO statutas, [1925 metai]

21. Brošiūra „Žydų mokslo organizavimas“ (*Di organizatsie fun der yidishn visnshaft*) (Vilnius: TsBK–VILBIG, 1925), pristatanti būsimąjo Instituto veiklos pagrindus

22. YIVO korespondencijos registracijos knygos už 1926 ir 1935 metus

23. YIVO firminis atvirukas ir vokas

III. Jidiš kalbos ir kultūros puoselėjimas

24. Lingvistinis žemėlapis – jidiš dialektologijos studijų medžiaga

25. YIVO direktoriaus dr. Zeligo Kalmanovičiaus paskaitos „Jidiš kaip kultūros kalbos pamatai“, skaitytos 1939 metų lapkričio 26 dieną Šiaulių žydų gimnazijos salėje, afiša

26. Garsaus jidiš lingvisto dr. Makso Vainraicho straipsnio „Jidiš kalba“ (*Yidishe shprakh*), parengto Visuotinei žydų enciklopedijai 1938-ųjų gruodį–1939-ųjų sausį, rankraštis

27. Lingvistinės anketos (*Lingvistishe anketes*). Vilnius: YIVO, 1938

28. Jidiš ortografijos kongreso Buenos Airėse ataskaita (*Barikht fun ortografishn kongres*). Buenos Airės: YIVO Argentinos filialas, 1931

29. YIVO viešų paskaitų apie jidiš kalbą, literatūrą ir tautosaką ciklo anonsas, 1940 metai. Lektoriai – YIVO direktorius dr. Zeligas Kalmanovičius (1885–1944), Pinchas Konas (1895–1941), YIVO bendradarbiai – pabėgėliai iš nacių okupuotos Varšuvos Nojus Priluckis (1882–1941), Saliamonas Každanas, Saliamonas Mendelso nas (1897–1948)

30. Nojaus Priluckio knyga „Gimtoji jidiš kalba“ (*Mame-loshn*), t. 1. Varšuva: Kultur-lige, 1924. Knyga išleista iki YIVO įsteigimo, bet aukšta N. Priluckio reputacija kaip jidiš kalbininko leido jam įsitraukti į Instituto Filologijos sekcijos veiklą

31. YIVO žurnalas „Jidiš visiems“ (*Yidish far ale*), redaktorius Nojus Priluckis, 1938, nr. 5

32. Nojaus Priluckio knyga „Jidiš kalbos fonetika“ (*Yidishe fonetik*). Vilnius: Žydų mokytojų kursai, 1940-ųjų rugsėjis. Knyga išleista per pirmą sovietų okupaciją, todėl išspausdinta ne klasikine, bet reformuota sovietine jidiš ortografija. Iš Vilniuje 1944-1948 metais veikusio Žydų muziejaus

33. Šešiametės pirmokės Čipės Bezim iš Hrubešuvo (Lenkija) jidiš kalbos sąsiuvinis, be datos. Iš YIVO Pedagoginio muziejaus

34. Malkos Bloch iš Dieveniškių 1938–1939 metų dienoraštis hebrajų ir lenkų kalbomis, pateiktas YIVO organizuotam žydų jaunimo autobiografijų ir dienoraščių konkursui

35. Autobiografijų ir dienoraščių konkursų (1932, 1934 ir 1939 metai) dalyvių kortelės

36. YIVO palaikymo grupės Krokuvoje 1931 metų gruodžio 9 dieną organizuoto mitingo, skirto jidiš pripažinimui kaip lygiavertės valstybės kalbos, afiša

IV. YIVO filialai ir jo pasaulinis vardas

37. YIVO Argentinos filialo Buenos Airėse 1932 metų rugsėjo 25 dieną, lankantis Vilniaus YIVO direktoriui Zalmenui Reizenui, organizuoto meninio festivalio afiša. Surinktas lėšas buvo numatyta skirti YIVO fondui

38. Žydų mokslo institutui remti draugijos Kaune 1940 metų gegužės 14 dieną organizuoto Saliamono Mendelsono pranešimo „Tragiškas lirikas“ (apie jidiš literatūros klasiką Izaoką Leibušą Perecą) afiša

39. Tarptautinio YIVO suvažiavimo, vykusio Vilniuje 1935 metų gegužės 14–19 dienomis, ataskaita (*Der alveltlekher tsuzamenfor fun yidishn visnshaftlekhn institut*). Vilnius: YIVO, 1936

40. YIVO Argentinos filialo brošiūra apie Centrinės žydų bibliotekos Buenos Airėse įsteigimą. Buenos Airės: YIVO, 1939

¹ Visi parodos eksponatai, išskyrus atskirai pažymėtus, – iš Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Judaikos kolekcijos.

41. YIVO paramos grupės Brazilijoje narių nuotrauka. Rio de Žaneiras, be datos
42. YIVO iškarpų albumo, skirto dr. Makso Vainraicho paskaitų turui JAV [1929] metais, fragmentai
43. YIVO filialo Amerikoje (*Ampopteyl*) metraštis (*Yorbukh fun Ampopteyl*). Niujorkas: YIVO, 1938
44. YIVO filialo Berlyne brošiūra „Žydų mokslo institutas (1925-1928)“. Berlynas: Žydų mokslo instituto rėmimo draugija, 1929
45. YIVO Argentinos filialo organizuoto Vilniaus YIVO direktoriaus Zalmeno Reizeno pranešimo Santa Fe 1932 metų liepos 2 dienos afiša
46. YIVO paramos grupės Kutne (Lenkija) organizuoto Vilniaus YIVO direktoriaus dr. Makso Vainraicho pranešimo „Dabartinė žydų kultūros būklė“, skaityto 1937 metų kovo 15 dieną, afiša
47. YIVO paramos grupės Varšuvoje organizuotos mokslinės konferencijos (laikmečio terminas – „Akademija“) afiša. Pranešėjai: iš Vilniaus atvykęs Zalmenas Reizenas, grupės nariai: Izaokas Šiperis (1884–1943), Nojus Priluckis, Saliamonas Každanas, A. Buksbaumas
48. Straipsnis „Žydų mokslo institutas Vilniuje“, išspausdintas dienraščio *Vilniaus balsas* 1940 metų kovo 17 dienos nr. 164
49. Vienkartinis leidinys „Kelias į žydų mokslą“, pristatantis YIVO nepriklausomos Lietuvos žydų bendruomenei, Kaunas, 1926 metų sausio 15 diena
50. Kauniečių Sofijos Štromaitės-Veisienės ir jos dukros Irenos Veisaitės YIVO leidinių prenumeratos kortelė

V. Vilniaus YIVO archyvų ir muziejų lobiai

51. Kauno Toros studijų grupės rankraštinis metraštis (*pinkas*), 1853-1899 metai. Iš YIVO Istorijos sekcijos kolekcijos
52. Henryko Berlevi plakatas Vilniaus žydų dramos kolektyvo „Vilniaus trupė“ (*Vilner trupe*) spektaklio „Apsėstoji“ (*Der dibek*) premjerai Varšuvoje 1920 metais. Iš YIVO Teatro muziejaus
53. Bencijono Cukermano reklaminis plakatas Berlyno žydų leidyklai *Klal-farlag*, 1921 metai. Iš YIVO archyvo
54. Baltijos šalių Makabiados ir sporto draugijos „Makabi“ suvažiavimo, vykusio 1937 metų rugpjūčio 27–29 dienomis Kaune, afiša. Iš YIVO žydų sporto studijų archyvo
55. Spektaklio „Litvakas jankis“ (*Der litvisher yenki*) Čikagos *New Yiddish Lawndale Theater* afiša, be datos. Iš YIVO Teatro muziejaus

VI. Antrojo pasaulinio karo išvakarės ir nacių okupacijos metai

- 56-57. Atsišaukimai boikotuoti nacių Vokietijos filmus, Krokuva, tarp 1933 ir 1939 metų. Iš YIVO archyvo
58. Žydų dėstytojų pašalinimo iš Vilniaus universiteto 1941 metų liepos 1 dienos aktas. Tarp pašalintųjų – Jidiš katedros vedėjas, paskutinis YIVO Vilniuje direktorius Nojus Priluckis, Lietuvos centrinis valstybės archyvas
59. Anuliuotas Nojaus Priluckio Vilniaus universiteto docento pažymėjimas 1941 metų birželis. Lietuvos centrinis valstybės archyvas
60. Umos Olkenicki ataskaita Vilniaus geto administracijai apie YIVO dokumentų ir knygų rūšiavimą 1942 metų rugsėjo 5–12 dienomis
61. Umos Olkenicki prieškariu užpildytos YIVO Teatro muziejaus katalogo kortelės

VII. YIVO tęstinumas ir palikimas

- 62-63. YIVO 1946-aisiais Niujorke išleista ir Vilniaus žydų muziejui, veikusiam 1944–1949 metais, dovanota dvitomė Jokūbo Šackio monografija „Varšuvos žydų istorija“ (*Geshikhte fun yidn in Varshe*)
64. Dr. Maksas Vainraichas (pirmas iš dešinės) su kolegomis atidaro dėžes su nacių pagrobtomis, o po sąjungininkų pergalės YIVO Niujorke perduotomis žydų knygomis iš Vilniaus, 1947 metai. YIVO Institute for Jewish Research
65. Dr. Maksas Vainraichas dėsto jidiš Niujorko City College universitete, 1947 metai. YIVO Institute for Jewish Research
66. Žymus jidiš lingvistas, Niujorko Kolumbijos universiteto profesorius dr. Urielis Vainraichas, dr. Makso Vainraicho sūnus, [1967] metai. YIVO Institute for Jewish Research
67. Argentinos YIVO filialo Buenos Airėse (IWO) būstinės fasadas, 1945 metai. Fundación IWO
68. Argentinos YIVO filialo būstinės skaitykla, 1945 metai. Fundación IWO
69. Mauricijaus Minkovskio muziejus YIVO filiale Buenos Airėse, 1945 metai. Fundación IWO
70. Vilniuje ir Niujorke išleisti YIVO mokslo darbai, 1925–1997 metai
71. Dr. Makso Vainraicho 1965 metų interviu fragmentas apie Instituto pradžią. YIVO Institute for Jewish Research
Interviu vertimas iš jidiš kalbos: ➡➡

Daktare Vainraichai, papasakokite, kaip viskas prasidėjo, ir apie pionierių Nochemą Štifą.

Viskas prasidėjo nuo to, kad Štifas matė – jidiš kalba jau pasiekė tokį lygį, jog atsirado būtinybė steigti žydų mokslinį institutą, tai būtų natūralus kitas žingsnis jidiš kalbos ir kultūros raidoje. Siekdamas įgyvendinti šią idėją Štifas parengė memorandumą dėl instituto įkūrimo ir, kiek galėjo finansiškai, išsiuntė jį pagrindiniams jidiš kultūros lauko veikėjams bei įvairioms organizacijoms. Tuo metu jis gyveno Berlyne, neturėjo pastovaus darbo ir vertėsi dalyvaudamas konferencijose bei kitose panašiose veiklose. Vienas memorandumo egzempliorių pasiekė žmones Vilniuje, kurie palaikė ryšius su CBK – Centrinio žydų švietimo komitetu – ir su Vilniaus suaugusiųjų švietimo komitetu (VILBIG). Šių dviejų komitetų iniciatyva 1925 metų kovo 24 dieną Vilniuje buvo sušauktas susirinkimas, skirtas aptarti memorandumo planą.

Ar išliko spausdintos medžiagos iš šio laikotarpio?

Taip. Buvo išspausdintas oficialus atsakymas į memorandumą – brošiūra Vilniaus tezės apie žydų mokslo institutą, kuri vėliau tapo mūsų būsimo Žydų mokslo instituto „Bill of Rights“ (Teisių bilis). Susirinkimo metu taip pat buvo sudaryta komisija tolimesniam darbui koordinuoti.

Kas priklausė komisijai?

Komisiją sudarė M[aksas] Vainraichas, J[uozapas] Černichovas, G[eršonas] Pludermacheris, H[ercas] Kovarskis ir Z[almenas] Reizenas. Be jų, komisijos darbe dalyvavo A[braomas] Golombas, Sofija Gurevič ir L[eibas] Turbovičius – jie sudarė ir specialią pakomisę, atsakingą už Štifo projektą ir minėtame susirinkime išsakytų nuomonių nagrinėjimą.

Ar buvo sunku rasti lėšų brošiūrai išleisti prieš YIVO pradedant veiklą?

Lėšų brošiūrai gavome iš Berlyno. Ten veikusi iniciatyvinė YIVO grupė – Čerikoveris, Leščinskis ir Štifas – pasirūpino finansavimu. Tuo metu abi minėtos Vilniaus organizacijos tokių lėšų neturėjo.

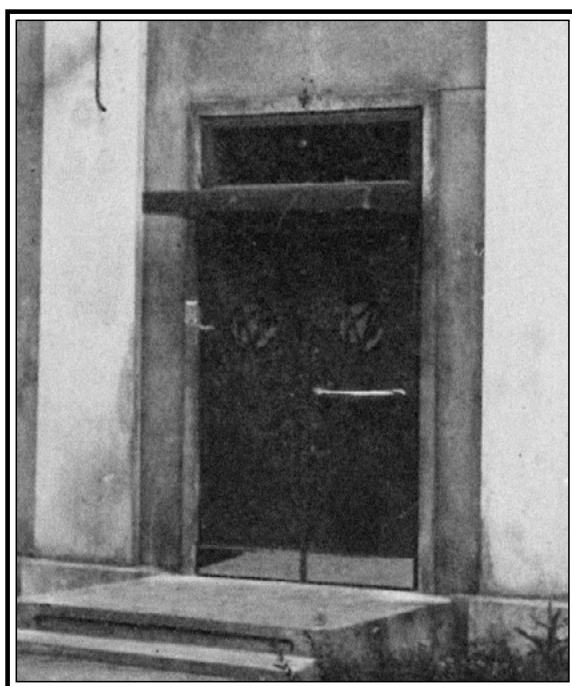
Iš visų mums žinomų iniciatorių tik dalis liko prie praktinio YIVO darbo. Ar galite apie juos papasakoti?

Iki 1925 metų rudens aktyvūs liko keturi žmonės: Čerikoveris ir Leščinskis Berlyne (Štifas tuo metu jau buvo pasitraukęs nuo aktyvaus darbo su YIVO) bei Zalmenas Reizenas ir Vainraichas Vilniuje. Turiu pasakyti, kad be Reizeno YIVO darbas būtų atrodęs visiškai kitaip – viskas būtų buvę kur kas sunkiau. Reizenas visų pirma buvo labai visuomeniškas žmogus, ir tai buvo nepaprastai naudinga mūsų institutui, kurio įkūrimas neapsiėjo be kliūčių. Institutui nuolat tekdavo atsitiesti po įvairių smūgių, ir tik Reizenas beribis tikėjimas šiuo reikalu padėjo tai pakelti. Antra, nors jo formalus išsilavinimas apsiribojo aštuonių klasių gimnazijos diplomu, jis buvo labai talentingas akademinis mokslininkas. Jo jidiš kalbos pajautimas buvo toks gilus, kad tai buvo matyti kiekviename jo darbe. Nors praėjus keturiasdešimčiai metų jidiš kalbotyroje padaryta naujų atradimų, Reizenas įžvalgos nepaseno, nes jos tiesiog fenomenalios. Trečia, jis turėjo privalumą, kurio neturėjome mes visi: jis užaugo apsuptas jidiš kalbos, visos jo šaknys kilo iš jidiš gyvenimo. Patyręs nesėkmę, jis jau kitą dieną keldavosi, lyg nieko nebūtų nutikę ir toliau tęsdavo savo darbus, nes toks buvo jo charakteris.

Kas nutiko Berlyno grupei? Turiu omenyje Štifą, Čerikoverį ir Leščinskį.

Štifas nusprendė grįžti į Sovietų Sąjungą. Mano labai pragmatiškas paaiškinimas būtų toks – jis nenorėjo daugiau skursti. O Berlyne likę Čerikoveris ir Leščinskis, ačiū Dievui, įsitvirtino ir liko aktyvūs jidiš lauke. Tačiau nė vienas iš mūsų negalėjo prilygti Reizenui, taip tvirtai tikėjusiam jidiš kalbos statusu ir jos stiprybe.

Taip pat noriu paminėti [Zeligą] Kalmanovičių ir jo vaidmenį Institute. Pirmaisiais metais jis nebuvo kartu su mumis – tuo metu gyveno Lietuvoje ir dirbo mokytoju Panevėžio žydų gimnazijoje. Kadangi Lietuva tuo metu buvo visiškai atskirta nuo Lenkijos, iki pat ketvirtąjo dešimtmečio vidurio nebuvo galimybių tiesiogiai susirašinėti tarp šių dviejų šalių. Dėl to jis negalėjo prisidėti prie organizacinių ir akademinių darbų, tačiau retkarčiais atsiųsdavo mums straipsnius kaip bendradarbis. Jis prisijungė prie mūsų konferencijos, kuri įvyko 1929-ųjų liepą, rugpjūtį arba rugsėjį...

09 04 – 12 31

Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, parodų salė, III a.

Projektą finansuoja:

Parodos partneriai:

